

Scientific journal
PHYSICAL AND MATHEMATICAL EDUCATION
 Has been issued since 2013.
 Науковий журнал
ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНА ОСВІТА
 Видається з 2013.

p-ISSN 2413-1571
 e-ISSN 2413-158X

DOI: 10.31110/2413-1571
<https://fmo-journal.org/>

DOI 10.31110/2413-1571-2022-037-5-008

УДК (37.015.31:004: 008:377.36:334.38)

РОЗВИТОК МЕДІАГРАМОТНОСТІ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Юлія РУДЕНКО ✉

Сумський фаховий коледж економіки і торгівлі, Україна
 yango641@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3162-1216>

Неля ДЕГТЯРЬОВА

Сумський державний педагогічний університет
 імені А.С.Макаренка, Україна
 degtyarevanv@fizmatsspu.sumy.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9590-4915>

Сергій ПЕТРЕНКО

Сумський державний педагогічний університет
 імені А.С.Макаренка, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-3089-6499>
 r0661046949@gmail.com

Вікторія ГОРОХОВА

Сумський фаховий коледж економіки і торгівлі, Україна
 gorokhova-65@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1519-646X>

D DEVELOPMENT OF MEDIA LITERACY OF THE YOUNG GENERATION: A PRACTICAL ASPECT OF THE PROBLEMS

Yuliya Rudenko ✉

Sumy professional College of Economics and Trade, Ukraine
 yango641@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3162-1216>

Nelya Dehtiarova

Makarenko Sumy State
 Pedagogical University, Ukraine
 degtyarevanv@fizmatsspu.sumy.ua
<https://orcid.org/0000-0001-9590-4915>

Serhiy Petrenko

Makarenko Sumy State
 Pedagogical University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-3089-6499>
 r0661046949@gmail.com

Viktoriya Horohova

Sumy professional College of Economics and Trade, Ukraine
 gorokhova-65@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1519-646X>

АНОТАЦІЯ

Формулювання проблеми. У статті актуалізується проблема формування медіа та інформаційної грамотності студентів коледжів в умовах війни.

Матеріали і методи. Здійснено аналіз і синтез теоретичних відомостей; проведено онлайн тестування і опрацювання результатів опитувань. Експериментальна база дослідження: в експерименті взяли участь студенти і викладачі коледжів м. Суми. Загальна кількість учасників – 97 студентів і 34 викладача.

Результати. Показано, що невід'ємною складовою воєнного протистояння є інформаційна агресія, яка створює загрозу інформаційній безпеці країни в цілому і окремо кожній особистості. Висвітлено негативні руйнівні наслідки, що спричиняють інформаційні війни. Обґрунтовується необхідність формування медійної грамотності як життєво необхідної компетентності особи XXI століття. Доводиться пряма залежність між рівнем медіаграмотності та умінням протистояти деструктивним інформаційним впливам та психологічним маніпуляціям. Обґрунтовується доцільність формування медіаграмотності молоді, як найуразливішої, у силу своїх вікових особливостей, верстви населення. Визначено сутність, роль та значущість медіаграмотності з позицій вітчизняних та закордонних науковців. Проаналізовано реальний стан медіаграмотності студентів і визначено його як недостатній. Доповнені і змінені в умовах війни завдання з формування медіаграмотності студентів коледжів. Окреслені напрямки вирішення завдань підвищення рівня медіаграмотності. Описані педагогічні формувальні заходи за кожним із напрямків. У статті доведено ефективність здійснених формувальних впливів, що підтверджено позитивними змінами у вимірах рівня медіаграмотності. Спроектовано перспективні розвідки у подальшій розробці проблеми формування медіаграмотності шляхом удосконалення неформальної освіти із зазначеної проблематики, розробки практичних інструкцій щодо застосування спеціальних програм, призначених для верифікації інформаційного контенту.

ABSTRACT

Formulation of the problem. The materials of the article are devoted to the issue of the formation of media literacy of college students. The problem of the insufficient level of media literacy of college students in the conditions of war and the negative consequences of such a state were considered. A strategy for the rapid formation of media literacy is proposed.

Materials and methods. The analysis and synthesis of theoretical information were carried out; online testing and survey results were processed. The experimental base of the research: students and teachers of the college of Sumy took part in the experiment. The total number of participants is 97 students and 34 teachers.

The results. The article updates the problem of media and information literacy formation of college students in wartime conditions. It is shown that an integral component of any military confrontation is information aggression, which poses a threat to the information security of the country as a whole and each individual. The negative destructive consequences of information wars are highlighted. The need for the formation of media literacy as a vital competence of the individual of the 21st century is substantiated. A direct relationship between the level of media literacy and the ability to resist destructive informational influences and psychological manipulations is proven. The expediency of forming media literacy among young people, as the most vulnerable, due to their age characteristics, and strata of the population, is substantiated.

The essence of media literacy is defined from the perspective of the experience of domestic and foreign scientists. The real state of students' media literacy was analyzed and determined to be insufficient. The tasks for the formation of media literacy for college students, supplemented and changed in the conditions of war, are described.

Conclusions. The formation of media literacy is possible according to the following strategy: training of college teachers for the formation of media literacy of students; integration of topics that contribute to the formation of media literacy into educational disciplines; encouragement and support of any media literacy initiatives. Outlined directions for solving the problems of increasing the level of media literacy: training of college teachers for the formation of students' media literacy; integration of topics that contribute

Руденко Ю., Дегтярєва Н., Петренко С., Горохова В. Розвиток медіаграмотності молодого покоління: практичний аспект проблеми. *Фізико-математична освіта*, 2022. Том 37. № 5. С. 56-63. DOI: 10.31110/2413-1571-2022-037-5-008

Для цитування:

Руденко, Ю., Дегтярєва, Н., Петренко, С., & Горохова, В. (2022). Розвиток медіаграмотності молодого покоління: практичний аспект проблеми. *Фізико-математична освіта*, 37(5), 56-63. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-037-5-008>

Rudenko, Yu., Dehtiarova, N., Petrenko, S., & Horohova, V. (2022). Development of media literacy of the young generation: a practical aspect of the problems. *Physical and Mathematical Education*, 37(5), 56-63. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-037-5-008>

For citation:

Rudenko, Yu., Dehtiarova, N., Petrenko, S., & Horohova, V. (2022). Rozvytok mediahramotnosti molodoho pokolinnia: praktychny aspekt problemy [Development of media literacy of the young generation: a practical aspect of the problems]. *Fyzyko-matematychna osvita – Physical and Mathematical Education*, 37(5), 56-63. <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-037-5-008>

✉ Corresponding author

© Yu. Rudenko, N. Dehtiarova, S. Petrenko, V. Horohova, 2022

Висновки. Формування медіаграмотності можливе за такою стратегією: підготовка викладачів коледжів до формування медіаграмотності студентів; інтеграція тем, які сприяють формуванню медіаграмотності, у навчальні дисципліни; заохочення і підтримка будь-яких ініціатив з формування медіаграмотності. Впроваджені напрямки дозволяють покращити рівень медіаграмотності та забезпечити якісні уміння протидії інформаційним війнам. Актуальність потреби у формуванні медіаграмотності зумовила знаходження ефективних шляхів її вирішення в освітньому середовищі коледжів. Такими стали: оперативна підготовка викладачів; інтеграція медіаграмотності в інші дисципліни; підтримка будь-яких медіаосвітніх ініціатив педагогів; популяризація медіаграмотності шляхом проведення виховних заходів; проходження онлайн курсів на освітніх платформах. Експериментально доведено результативність обраних і впроваджених шляхів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: медіаграмотність, інформаційна грамотність, інформаційна безпека, студенти коледжів, інформаційна агресія.

to the formation of media literacy into educational disciplines; encouragement and support of any media literacy initiatives. The urgency of the need for the formation of media literacy determined the finding of effective ways to solve it in the educational environment of colleges. These were: operative training of teachers; integration of media literacy into other disciplines; support for any media educational initiatives of teachers; popularization of media literacy through educational activities; taking online courses on educational platforms. The effectiveness of the selected and implemented ways has been experimentally proven.

KEYWORDS: media literacy, information literacy, information security, college students, information aggression.

ВСТУП

Постановка проблеми. Через воєнну агресію Російської Федерації Україна й українці опинилися на передовій не тільки бойових, а й політичних, економічних та інформаційних фронтів. Найпотужнішим компонентом воєнного протистояння виступає інформаційна агресія, оскільки інформація – як глобальний ресурс, надає можливість значно збільшити ефективність або повністю підпорядкувати керування усіма життєвими сферами. На теренах України протягом останніх років РФ постійно здійснювала психологічні та інформаційні деструктивні впливи на українських громадян, але сьогоднішнє ведення воєнних дій регулярної армії з приєднанням до них інформаційних збройних формувань можуть завдавати набагато сильніші руйнівні наслідки.

Об'єктами деструктивного інформаційно-психологічного впливу стають всі верстви населення, а, особливо, молодь, яка, з одного боку є найактивнішим користувачем Інтернет-ресурсів, генератором розвитку і поширення соціальних мереж і відеоканалів, а, з іншого боку, у силу своїх вікових психологічних особливостей і відсутності життєвого досвіду, є найуразливішою категорією.

Ще до 2014 року, до початку агресивного вторгнення РФ до українського Криму та підбурення ситуації на сході України, вище політичне керівництво Росії спрямовувало свої значні сили на інформаційну інтервенцію в Україну і на рівні державних російських медіа ресурсів, і через різноманітні українські громадські та політичні організації. Уже тоді приділялася надмірна увага нав'язуванню агресивної інформаційної політики РФ проти Української державності, загрози інформаційній безпеці країни в цілому і окремо кожній особистості через відсутність уваги держави до інформаційної загрози та недостатнього рівня медіа та інформаційної грамотності українського суспільства.

Небезпека, яку створює РФ, впродовж останніх років протистояння забезпечила науковцям, медіа-експертам, журналістам, освітянам солідний вишкіл у питаннях можливих ризиків і небезпек в умовах та різних ракурсах інформаційної війни.

Отже, перед освітніми закладами України постає завдання активізувати роботу з формування медіа та інформаційної грамотності здобувачів вищої освіти, особливо тих, чия спеціалізація не передбачає вивчення медіаграмотності як обов'язкової дисципліни. Під медіаграмотністю будемо розуміти комплекс знань, що дозволяють розуміти, аналізувати, критично оцінювати медіа та сформовані вміння та навички протистояння її деструктивним впливам. Виходячи з означення можна виділити 4 якісні рівні медіаграмотності:

- Перший рівень: розуміння сутності роботи медіа та впливів їх на суспільство;
- Другий рівень: технічні навички свідомого використання медіа;
- Третій рівень: взаємодія у медіасередовищі, створення і представлення власного медіаконтенту
- Четвертий рівень: ефективне використання і взаємодія у медіа, навички у створенні, захисті, протистоянні деструктивним впливам медіа.

В умовах воєнної агресії важливо сконцентруватися на розвитку тих навичок, що допоможуть молодій особистості протистояти агресивним інформаційним впливам, зокрема, дезінформації, зомбуванні, маніпулюванні об'єктивними фактами, залякуванні та ворожій пропаганді, а також навчити молодь критично мислити і свідомо споживати і поширювати медіапродукти.

Аналіз актуальних досліджень. Про потужну роль інформації, представлення її та використання у вигідному ракурсі розуміли ще у минулому сторіччі. Медіаграмотності, як необхідній складовій свідомого громадянина, приділялася увага ще у радянський період. Про це свідчить роботи М. Короватник (2016), М. Дорош (2018) та інших науковців. Сьогодні, зважаючи на інформаційні реалії всесвіту, питанням медіаграмотності приділяється значна увага як вітчизняних, так і закордонних вчених. Стан інформаційного простору України в умовах протидії російській гібридній агресії та роль засобів масової комунікації у формуванні медіаграмотності розглянуто у праці О. Литвиненко (2018). Теоретичні аспекти сутності медіаграмотності або інформаційної компетентності розглядаються у працях Р. Валліс (2016), Р. Едс, З.Смелсер (2011), Д. Вербицький, Ю. Сікора (2021), С. Шейбе, Ф. Рогоу (2017). У загальному автори сенсі ототожнюють поняття медіаграмотності та медіакомпетентності і визначають їх як рівень медійної культури, досягнений медіаосвітою, що визначає уміння користуватися цифровими технологіями, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, вміти уникати інформаційних небезпек і контролювати свій інформаційний простір. Психолого-педагогічні розвідки з питань медіаграмотності та інформаційної безпеки представлені у праці І.Ватермана (2018). Складові медіаграмотності та критерії їх вимірювання висвітлюють автори А. Арсхад, І. Газал (2022), М. Хамелирс (2022).

Суголосні у думці, що ключову роль у розвитку медіаграмотності відіграє формування критичного мислення, зокрема, здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіапродукти, розуміти соціокультурний та

політичний контекст функціонування медіа, та їх репрезентаційних систем Р. Покровська (2019), О. Мурзіна (2019). Значущість медіаграмотності, та якісні зміни у її формуванні визначають українські вчені Н. Громова (2021), О. Семенов та О. Семеніхіна (2020). Н. Громова називає її життєво необхідною компетентністю особистості XXI століття. Вивчення процесів, пов'язаних із маніпуляцією, вважає базовим компонентом медіаграмотності Д. Плахта. Автор зазначає, що головне завдання медіаграмотності: «скерувати особистість до розуміння, створення та критичної оцінки медіаінформації» (Плахта, 2021)

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновок що медіаграмотність не просто дуже важлива якість людини, вона критично важлива. Її формування необхідно починати з молодшого шкільного віку і продовжувати протягом всього свідомого життя людини. Проте досвід формування медіаграмотності в умовах війни, аналіз проблем і труднощів при формуванні її у студентів та пошук ефективних шляхів не були предметом дослідження.

Мета статті. З огляду на актуальність теми метою статті є практичний аспект формування медіаграмотності для студентів коледжів в умовах війни.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для вирішення поставленої мети використовувалися теоретичні методи дослідження: аналіз і узагальнення наукових джерел з метою розкриття основних положень досліджуваної проблеми; емпіричні методи: анкетування, спостереження, бесіда; статистичні методи опрацювання результатів опитувань респондентів.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасна молодь проходить школу соціалізації за допомогою гаджетів, смартфонів, інших цифрових пристроїв. Соціальні мережі, цифрові ресурси, інтернет-спільноти є природнім середовищем студентів і, цілком очевидно, що вони значно сприяють формуванню свідомості, світогляду, ціннісних орієнтирів. Проте, рівень медіаграмотності молоді залишається достатньо низьким. Це стало гостро відчуватись з початку воєнної російської агресії і зумовило дослідження, аналіз та знаходження шляхів удосконалення.

Дослідження рівня медіаграмотності і способи його формування проходило у коледжах м.Суми (Сумський фаховий коледж економіки і торгівлі, Сумський фаховий медичний коледж, Сумський аграрний коледж СНАУ). Загальна кількість учасників – 97 студентів і 34 викладача. Експеримент тривав впродовж першого півріччя 2022 року.

Виявлення початкового рівня медіаграмотності відбувалося за допомогою авторського онлайн-тесту, розробленого на порталі Всеосвіта (<https://vseosvita.ua/test/my/designer/1021817>), власних спостережень і співбесід зі студентами коледжів. Тест містив 24 запитання, які давали змогу виявити уміння розрізняти достовірну інформацію та дезінформацію, елементи маніпуляції, навички захисту особистих даних, знання способів психологічного тиску. Приклади запитань представлені на рисунку 1.

<p>Виберіть ознаки мови ворожнечі (Тип запитання: з кількома правильними відповідями.)</p>	<p>☐ дискримінація</p> <p>☐ правдиві факти</p> <p>☐ негативні вигукки</p> <p>☐ дискредитація</p>
<p>Повістки в армію тепер будуть надсилати через додаток «Дія», щоб адресати точно отримували їх. Правда чи фейк? (Тип запитання: з однією правильною відповіддю.)</p>	<p>☐ Так, це правда</p> <p>☐ Ні, це фейк</p>
<p>Чи достовірна представлена інформація? (Тип запитання: з однією правильною відповіддю.)</p> 	<p>☒ Так, я довіряю цьому джерелу інформації</p> <p>☐ Сумніваюся в правдивості цих даних</p>

Рис. 1. Приклади запитань тесту для виявлення рівня медіаграмотності студентів коледжів

Результати онлайн тестування показали: зі 152 учасників вказали 9-12 правильних відповідей 16,45%, 5-8 відповідей – 55,26%, до 4 правильних відповідей – 28,29%. Згруповані загальні результати тестування представлені у таблиці 1.

Тестування виявило недостатній рівень медіаграмотності. Відзначимо, що студенти у своїй більшості мають низький поріг усвідомлення важливості захисту особистих даних; довірливі, не вміють і не мають звички перевіряти інформацію; мають слабкі уявлення про роботу алгоритмів функціонування соціальних мереж; не відрізняють факт від судження; мають низький рівень критичного мислення у споживанні інформації.

Таблиця 1

Загальні результати тестування на визначення рівня медіаграмотності студентів коледжів

Бали	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	Разом
Кількість студентів	0	8	74	14	1	97
%	0,00%	8,25%	76,29%	14,43%	1,03%	100,00%

В особистих бесідах щодо інформаційної безпеки найчастіше лунали вислови на кшталт: «Я не знаю як відрізнати правду написана чи ні», «Я не звертаю уваги з якого джерела читаю інформацію», «А що тут такого, якщо я поширю інформацію?», «Не замислююсь над наслідками своїх дій у інтернет-просторі» тощо.

Спостереження за інформаційною поведінкою також підтверджували: студенти легко можуть піддаватися маніпуляціям, вірити дезінформації, поширювати фейки, несвідомо потурати злочинним діям та ділитися особистими даними без усвідомлення можливих наслідків.

Воєнна агресія РФ у фізичному і інформаційному просторі змусили оперативнo та конкретнo зміщувати акценти в освітньому процесі на навчання медіаграмотності студентів. Поряд з використанням традиційних методик, напрацьованих у довоєнний період, стало нагальною необхідністю швидко навчати, технічно і практично озброювати молодь проти інформаційної психологічної агресії, контрпропагандистських ворожих атак, деструктивних впливів на свідомість. Ураховуючи воєнні реалії окреслимо дещо доповнені і змінені завдання з формування медіаграмотності студентів:

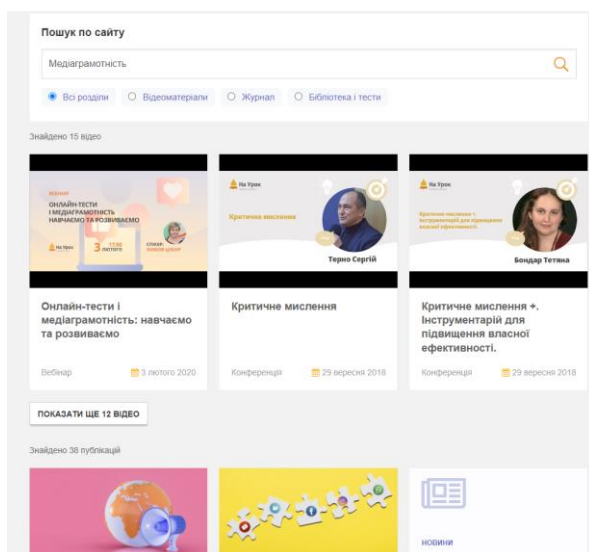
- розуміти принципи роботи медіа, аналізувати свій медіапростір і свідомо підходити до створення та поширення інформації;
- сформувані звичку обирати якісний контент і здійснювати грамотний цілеспрямований пошук потрібної інформації;
- навчитися виявляти інформаційну агресію (пропаганду, фейки, дезінформацію, залякування) та протистояти їй;
- розвинути навички критичного мислення та аналізу інформації;
- розвинути практичні навички з верифікації інформації;
- знати норми й цінності інтернет-спільноти, вміти уникати та протистояти комунікаційній агресії;
- зберігати психічне здоров'я і розвинути стресостійкість у агресивному, деструктивному інформаційному просторі;
- забезпечувати захист власного інформаційного простору від шахраїв, кіберзлочинців, ворожих атак.

Поставлені завдання вирішувались у трьох напрямках:

1. Підготовка викладачів коледжів до формування медіаграмотності студентів;
2. Інтеграція тем, які сприяють формуванню медіаграмотності, у навчальні дисципліни;
3. Заохочення і підтримка будь-яких ініціатив з формування медіаграмотності.

Детальніше розглянемо як вирішувались поставлені завдання в освітньому просторі коледжів в умовах війни.

1) Важливе значення мала компетентність у питаннях медіаграмотності майбутніх викладачів. Позитивним є готовність більшості до її формування, що підтвердило опитування. Серед 34 опитаних викладачів готовність виявило 94%. Педагоги лише вказували на проблему, як саме формувати, чому навчати, де брати необхідну інформацію. Причому важливо вказати, що ці труднощі потрібно було вирішувати швидко, і з урахуванням воєнних реалій. Корисними стали освітні онлайн ресурси, яких сьогодні створено значну кількість. Зокрема, онлайн платформа «НА УРОК» на запит «медіаграмотність» пропонує 15 відеолекцій, 4 вебінари, 38 публікацій, 10 тестів, а також презентації, лекції, ігри. Портал «Всеосвіта» на цей же запит видає підбірку з 421 події, серед яких: вебінари, курси, семінари, презентації, новини як безкоштовні так і платні. Результати запитів представлені на рисунку 2.

Фрагмент вікна платформи «НА УРОК» на запит «медіаграмотність»

Фрагмент вікна платформи «Всеосвіта» на запит «медіаграмотність»

Рис. 2. Результати пошуку ресурсів з формування медіаграмотності на освітніх онлайн платформах.

Також сьогодні у мережі Інтернет представлено достатню кількість безкоштовних он-лайн курсів із зазначеної тематики. У оперативній підготовці викладачів позитивно зарекомендували себе такі он-лайн курси:

Платформа Educational Era. Студія онлайн-освіти (<https://www.ed-era.com/>). Безкоштовні курси «Онлайн курс з медіаграмотності», «Фактчек: довіряй-перевірай». Зокрема, інтерактивний курс «Онлайн курс з медіаграмотності» містить теоретичні блоки за темами «Медіапростір», «Традиційні медіа», «Соціальні медіа», «Дезінформація та маніпуляції». Кожен блок містить тестування та підсумки. Наприкінці проходження курсу передбачено фінальне тестування та отримання сертифікату з медіаграмотності.

Платформа ВУМ online (<https://vumonline.ua/>) Курс «Верифікація в Інтернет» проводять досвідчені журналісти, які на прикладах і тестових завданнях пропонують методи виявлення дезінформації. Пridілена увага психологічній складовій інформаційних провокацій та способам їх розпізнавання.

Заслугує на увагу національний медіапроект *Фільтр* (<https://filter.mkip.gov.ua/>), який презентує свою місію як «Медіаграмотність - твій фільтр споживання інформації». У проєкті ставиться за мету об'єднати та координувати зусилля держави та партнерів для формування медіаграмотності українців, підвищувати рівень обізнаності про проблеми дезінформації та навчити вмінням виявляти маніпуляції.

2) Аналіз освітніх програм для здобувачів вищої освіти в коледжах показав, якщо спеціальність не пов'язана з журналістикою, управлінням або педагогікою, медіаграмотність, як окрема дисципліна, здебільшого відсутня. І, навіть серед зазначених спеціальностей, вона найчастіше значиться як вибіркова. За таких умов ефективним способом її формування не у спеціалізованих коледжах вважаємо інтеграцію медіаграмотності в інші дисципліни.

У якості прикладу наведемо можливості інтеграції медіаграмотності у дисципліни «Інформаційні технології», «Логіка», «Соціологія», «Психологія». Вибір був обґрунтований такими міркуваннями: вказані дисципліни входять майже в усі освітні програми і вивчаються на першому, другому курсах ЗВО; вивчення тем дисциплін може бути вибіркоким і не зменшує кількість годин спеціальних фахових дисциплін; теми мають спільні риси і взаємодоповнюють одна одну. Узгодження тем з завданнями, поставленими у формуванні медіаграмотності представлено у таблицях 2, 3, 4, 5.

Таблиця 2

Інтеграція курсів з медіаграмотності в дисципліну «Інформаційні технології»

Теми дисципліни «Інформаційні технології»	Теми курсу «Медіаграмотність»
Загальні відомості про інформацію, інформаційні технології та системи	Поняття інформації. Властивості інформації (достовірність, адекватність, повнота, об'єктивність, актуальність). Поняття інформаційного шуму, інформаційного терору, інформаційної агресії
Інформаційна безпека. Захист інформації	Проблеми інформаційної безпеки. Загрози при роботі в Інтернеті і їх уникнення. Захист особистих даних. Авторське право.
Мережеві інформаційні технології. Технологія використання інформаційних ресурсів глобальної комп'ютерної мережі	Алгоритми пошуку інформації. Інформаційна бульбашка. Принципи поширення інформації. Відповідальність за поширення інформації
Мережеві інформаційні технології. Технологія використання інформаційних ресурсів глобальної комп'ютерної мережі	Сервіси та інструменти для верифікації документів (встановлення авторства, аналіз першоджерел, визначення першої дати публікації, перевірка геолокації, пошук аналогічних медіа-продуктів у мережі, детальний аналіз масштабованих скріншотів відео або фото, інструментарій для доведення подробиць)
Навчання і Інтернет	Он-лайн курси з медіаграмотності, кібербезпеки, цифрової грамотності. Реєстрація, проходження, отримання результатів
Мультимедіа-технології	Програми та сервіси для створення, поширення, перевірки захисту медіапродуктів

Таблиця 3

Інтеграція курсів з медіаграмотності в дисципліну «Соціологія»

Теми дисципліни «Соціологія»	Теми курсу «Медіаграмотність»
Суспільство як соціальна система. Загальна характеристика базисних компонентів соціального життя: її соціальні процеси, взаємодія відносини та зміст; соціальні спільноти та соціальні інститути; соціальний зв'язок та контроль	Негативні соціальні тенденції, що створюють засоби масової інформації. Сутність і загрози пропаганди
Особистість у системі соціальних зв'язків. Особистість як об'єкт та суб'єкт соціальних відносин	Кіберсоціалізація особистості. Загрози і небезпеки соціальних мереж. Методи протидії деструктивним інформаційним впливам на свідомість
Соціальна поведінка. Соціальна поведінка та фактори її формування. Соціальні програми виховання	Критичне сприйняття та протидія маніпуляціям мас-медіа
Соціологія політики. Галузі соціології політичних відносин. Соціологія політичних рухів і партій	Різниця між загальновідомими судженнями та фактами. Критичний аналіз джерела інформації; трактування подій, аргументації
Соціологія громадської думки. Громадська думка як соціальна інституція. Закономірності функціонування громадської думки і проблеми її вивчення	Фейк як один з механізмів інформаційної маніпуляції. Аналіз медіа-продуктів на достовірність
Соціологія конфлікту. Поняття конфлікту, його соціальна природа та функції у суспільстві. Історія становлення соціології конфлікту	Конфлікти у інтернет-спільноті. Виявлення ботів, тролів, інфлюенсерів. Способи боротьби з інформаційними інтернет-злочинами

Таблиця 4

Інтеграція курсів з медіаграмотності в дисципліну «Логіка»

Теми дисципліни «Логіка»	Теми курсу «Медіаграмотність»
Логічні закони мислення	Критичне сприйняття та протидія маніпуляціям мас-медіа. Різниця між фактом та судженням. Фактчекінг інформації
Загальна характеристика судження. Умовивід як форма мислення	Доведення, недостовірності, викривлення, маніпуляційних спроб в медіапродуктах за допомогою логічного судження
Міркування за аналогією. Логічна природа та роль гіпотези. Доведення та спростування	Розуміння причин викривлення інформації (кому це вигідно, навіщо, які наслідки?) Формулювання обґрунтованих, аргументованих висновків із спожитої інформації

Таблиця 5

Інтеграція курсів з медіаграмотності в дисципліну «Психологія»

Теми дисципліни «Психологія»	Теми курсу «Медіаграмотність»
Поняття про психіку. Основні форми відображення дійсності	Свідомість особистості. Вплив на свідомість інформаційної психологічної та інформаційно-сміслової війни
Походження і розвиток свідомості людини	Загроза і наслідки деструктивних впливів на моральні принципи, цінності, традиції особистості
Світ психологічних явищ людини. Психічні процеси. Психічні властивості. Психічні стани	Критичне сприйняття та протидія маніпуляціям мас-медіа. Когнітивне викривлення. Роль критичного мислення для свідомості
Загальне поняття про емоції та почуття особистості. Види прояву почуттів	Використання психологічних характеристик людини у корисних маніпуляційних або пропагандистських цілях. Протистояння маніпуляторам, агресорам, панікерам у інформаційному просторі
Емоційний стрес і регуляція емоційних станів	Психологічне здоров'я жертви інформаційної агресії. Способи збереження психологічного здоров'я

Перелік дисциплін не обмежується зазначеними. Можлива також така інтеграція в дисципліни:

– Математика та споріднені предмети (теми: «Методи математичної індукції», «Методи доведення геометричних теорем»);

– Теорія прийняття рішень (теми: «Експертні процедури для прийняття рішень. Загальна схема експертизи», «Моделі та методи прийняття рішень в умовах нечіткої інформації, невизначеності та ризику», «Теорія ігор, стратегічні та статистичні ігри»);

– Політологія (теми: «Зовнішня політика держави і міжнародні відносини. Нація як суб'єкт політики»).

3) Доцільно заохочувати будь-які ініціативи викладачів з формування медіаграмотності. Вдалими виявилися наступні тематичні заходи:

– тренінг «Я в інформаційній бульбашці? Як її позбутися?»;

– майстер-клас «Розпізнаємо бота, троля, фейкового інфлюенсера в соціальних мережах»;

– вікторина «Факт чи судження?»;

– відкрита лекція психолога «Когнітивні викривлення. Як працює психіка людини і як не стати жертвою маніпуляцій?»;

– командна гра «Руйнівники фейків»;

– пошуково-дослідний проект «Вивчай і розрізняй: інфомедійна грамотність».

Варто зазначити, що всі зазначені заходи мали потужний позитивний ресурс, залучали студентів до соціальної взаємодії, відволікали від психічного напруження від воєнних реалій і дозволяли в ігровій інтерактивній формі здобувати корисні знання і навички. Щоб закріпити набуті навички, кожному учаснику заходів надавалась пам'ятка «Зарядка з медіаграмотності», в якій візуально доступно і лаконічно були сформовані основні закони медіаграмотності.

За результатами проведених формувальних впливів було проведене повторне тестування, яке виявило ефективність впровадженної стратегії. Результати повторного тестування та динаміка змін представлені у таблиці 6.

Таблиця 6

Динаміка результатів тестування студентів до і після заходів з формування медіаграмотності

Бали	До формувальних заходів		Після формувальних заходів		Динаміка	
	К-ть студентів	%	К-ть студентів	%	осіб	%
0-4	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
5-9	8	8,25%	2	2,06%	-6	-6,19%
10-14	74	76,29%	33	34,02%	-41	-42,27%
15-19	14	14,43%	41	42,27%	27	27,84%
20-24	1	1,03%	21	21,65%	20	20,62%
Разом	97	100,00%	97	100,00%		

Акцент правильних відповідей змістився до 15-19 балів (42,27% проти 14,43%), значно зросла кількість тих, хто відповідав правильно майже на всі запитання (21,65% проти 1,03%). Візуально результати продемонстровані на діаграмі (рис. 3).

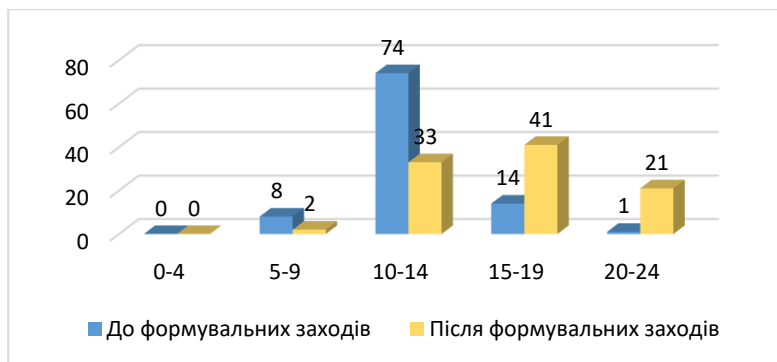

Рис. 3. Динаміка результатів тестування студентів до і після заходів з формування медіаграмотності

Підтверджували позитивні результати і обговорення проведених заходів зі студентами. Вони вказували на високий рівень задоволення від процесу пізнання у такій формі, відчуття важливості набутих знань і навичок, прагнули набутими знаннями поділитися з батьками та друзями.

Окремо варто акцентувати увагу на проходженні онлайн курсів студентами. Результативно, тобто з отриманням сертифікатів, пройшли курси лише 34% студентів. Решта через труднощі в структурі курсу, надмірної змістовності, поступового зниження інтересу проходили курси, але здебільшого в ознайомчих цілях. Тому у подальшому варто приділяти увагу розробці авторських онлайн курсів, які б утримували зацікавленість і вмотивованість студента, були логічними і мали логічну і нескладну структуру.

Отже, студентська молодь потребує уваженої, систематичної, професійної допомоги з напрацювання визначених у розділі завдань медіаграмотності. Сприятиме вирішенню цієї проблеми інтеграція у навчальні дисципліни суголосних тем з медіаграмотності, проведення заходів з формування медіаграмотності, участь у дослідницьких проєктах та самоосвіта на он-лайн курсах. Важливе значення має посиленна підготовка викладачів до навчання медіаграмотності шляхом участі їх у вебінарах та конференціях, проходження онлайн курсів та можливості обміну прогресивним досвідом.

Зважаючи на сьогоднішні важкі воєнні часи, всі зазначені заходи бути запропоновані з урахуванням дистанційного навчання. Можливість навчатись аудиторно ще більше розширить коло запропонованих ініціатив.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Результати даного дослідження дозволили сформулювати такі висновки:

1. Аналіз теоретичних вітчизняних і закордонних наукових джерел виявив актуальність потреби у формуванні медіаграмотності, зокрема, необхідності психологічного захисту населення від ворожих інформаційних атак і маніпуляцій свідомістю.

2. Пошуки у контексті окресленої проблеми сконцентровані на розвитку критичного мислення, визначенні умінь розуміти, створювати і використовувати засоби масової інформації та комунікації. Стали критично важливими: уміння протистояти інформаційній агресії, інформаційним деструктивним і маніпуляційним впливам; збереження психічного здоров'я і стресостійкості особистості; захист власного інформаційного простору від шахраїв, кіберзлочинців, ворожих атак.

3. Доповнені і змінені завдання з формування медіаграмотності студентів визначені з урахуванням воєнної агресії. Вбачаємо успішну їх реалізацію через інтеграцію медіаграмотності в інші дисципліни; підтримку будь-яких медіаосвітніх ініціатив педагогів; популяризацію медіаграмотності шляхом проведення виховних заходів; участь у міжнародних проєктах; проходження онлайн курсів на освітніх платформах, спеціалізованій підготовці викладачів. Усі зазначені заходи успішно реалізуються в дистанційних умовах. Можливість навчатись аудиторно розширить коло запропонованих ініціатив.

Подальшого дослідження потребує розробка удосконалених авторських онлайн курсів, методик із застосування програмних засобів для верифікації медіапродуктів, дієвих методів, прийомів та засобів протидії психологічним маніпуляціям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Arshad, A., Ghazal, S., Saleem, N., Hanan, M.A., Arshad, M.H. (2022). Revisiting media literacy measurement: Development and validation of 3-factor media literacy scale. *Journal of Computer Assisted Learning*, 38 (5), 1371-1378.
- Cultural personality of a specialist in the XXI century: collection of materials of the V international scientific and practical conference (Sumy, December 10-11, 2021) / ed. O. M. Semenog. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko Publishing House, 5, 154.
- Hameleers, M. (2022). Separating truth from lies: comparing the effects of news media literacy interventions and fact-checkers in response to political misinformation in the US and Netherlands. *Information Communication and Society*, 25 (1), 110-126. <http://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1764603>
- Hüther, Jürgen; Schorb, Bernd (Hg.) *Medienkompetenz. In:: Grundbegriffe Medienpädagogik. vollst. neu konzipierte Aufl. München: kopaed.* <https://www.tandfonline.com/>
- Murzina, O. (2021). Медіакомпетентність та медіаграмотність: сутність понять. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, (4), 18-23.

6. Pokrovska, P. L. (2019). Formation of media competence of students of humanitarian faculties during the study of specialized disciplines. *Information Technologies and Learning Tools*, 71(3), 215–226. <https://doi.org/10.33407/itlt.v71i3.2558>
7. Semenog, O., Semenikhina, O., Oleshko, P., Prima, R., Varava, O., & Pykaliuk, R. (2020). Formation of Media Educational Skills of a Future Teacher in the Professional Training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 12(3), 219-245. <http://doi.org/10.18662/rrem/12.3/319>.
8. Smelser, Eds.N.J., Baltés, P.B. (2011). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 14. Oxford, 9494. <http://www.imlrf.org/australia>
9. Verbivskiy, D., Sikora, Y., & Usata, O. (2021). Медіаграмотність як один зі складників процесу підготовки сучасного педагога професійного навчання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота»*, 1 (48), 69-72.
10. Wallis R, Buckingham, D. (2016). Media literacy: the UK's undead cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10286632.2016.1229314>
11. Watermann, I.M. (2017). *Pflege 4.0. Auswirkung auf die praktische Berufsausbildung von Pflegekräften*. Hausarbeit (Hauptseminar) – Pädagogik – Berufserziehung, Berufsbildung, Weiterbildung – Arbeiten publizieren: Bachelorarbeit, Masterarbeit, Hausarbeit oder Dissertation, München: GRIN Verlag, 2017. <https://www.grin.com/document/383437>
12. Дорош, М. Як розвивається медіаграмотність в Україні: вісім висновків зі щорічної конференції. *Детектор медіа*. http://ms.detektor.media/mediaprosvita/mediaosvitayak_rozvivaetsya_mediagramotnist_v_ukraini_visim_visnovkiv_zi_schorichnoi_konferentsii
13. Коротатник, М. (2016). Медіаосвіта в Україні: історія і сьогодення. *Сіверянський літопис*, 3, 159-174.
14. Плахта, Д. Медіаосвітня вакцинація: українські реалії. <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/mediaosvitnya-vakcynaciya>
15. Рекун, О. О. (2020). Медіаграмотність у системі вищої освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*, 8 (164), 41-44.
16. Шейбе, С. & Рогоу, Ф. (2017). *Медіаграмотність: Підручник для вчителів/ Перекл. з англ. С.Д'юма; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк*. Київ: Вільної Преси, Академія Української Преси.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Arshad, A., Ghazal, S., Saleem, N., Hanan, M.A., Arshad, M.H. (2022). Revisiting media literacy measurement: Development and validation of 3-factor media literacy scale. *Journal of Computer Assisted Learning*, 38 (5), 1371-1378.
2. Cultural personality of a specialist in the XXI century: collection of materials of the V international scientific and practical conference (Sumy, December 10-11, 2021) / ed. O. M. Semenog. Sumy: Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko Publishing House, 5, 154.
3. Hamelers, M. (2022). Separating truth from lies: comparing the effects of news media literacy interventions and fact-checkers in response to political misinformation in the US and Netherlands. *Information Communication and Society*, 25 (1), 110-126. <http://doi.org/10.1080/1369118X.2020.1764603>
4. Hüther, Jürgen; Schorb, Bernd (Hg.) *Medienkompetenz. In.: Grundbegriffe Medienpädagogik. vollst. neu konzipierte Aufl. München: kopaed*. <https://www.tandfonline.com/>
5. Murzina, O. (2021). Медіакомпетентність та медіаграмотність: сутність понять. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, (4), 18-23.
6. Pokrovska, P. L. (2019). Formation of media competence of students of humanitarian faculties during the study of specialized disciplines. *Information Technologies and Learning Tools*, 71(3), 215–226. <https://doi.org/10.33407/itlt.v71i3.2558>
7. Semenog, O., Semenikhina, O., Oleshko, P., Prima, R., Varava, O., & Pykaliuk, R. (2020). Formation of Media Educational Skills of a Future Teacher in the Professional Training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 12(3), 219-245. <http://doi.org/10.18662/rrem/12.3/319>.
8. Smelser, Eds.N.J., Baltés, P.B. (2011). *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 14. Oxford, 9494. <http://www.imlrf.org/australia>
9. Verbivskiy, D., Sikora, Y., & Usata, O. (2021). Mediahramotnist' yak odyn zi skladnykiv protsesu pidhotovky suchasnoho pedahoha profesiynoho navchannya [Media literacy as one of the components of the process of training a modern professional teacher]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: «Pedahohika. Sotsial'na robota»* – *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: "Pedagogy. Social work"*, 1 (48), 69-72. (in Ukrainian).
10. Wallis R, Buckingham, D. (2016). Media literacy: the UK's undead cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/10286632.2016.1229314>
11. Watermann, I.M. (2017). *Pflege 4.0. Auswirkung auf die praktische Berufsausbildung von Pflegekräften*. Hausarbeit (Hauptseminar) – Pädagogik – Berufserziehung, Berufsbildung, Weiterbildung – Arbeiten publizieren: Bachelorarbeit, Masterarbeit, Hausarbeit oder Dissertation, München: GRIN Verlag, 2017. <https://www.grin.com/document/383437>
12. Dorosh, M. Yak rozvyvayet'sya mediahramotnist' v Ukraini: visim vysnovkiv zi shchorichnoyi konferentsiyi [How media literacy is developing in Ukraine: eight conclusions from the annual conference]. *Detektor media – Media detector*. http://ms.detektor.media/mediaprosvita/mediaosvitayak_rozvivaetsya_mediagramotnist_v_ukraini_visim_visnovkiv_zi_schorichnoi_konferentsii (in Ukrainian).
13. Koropatnyk, M. (2016). Mediaosvita v Ukraini: istoriya i s'ohodennya [Media education in Ukraine: history and present]. *Siveryans'kyy litopys – Severyan annals*, 3, 159-174. (in Ukrainian).
14. Plakhta, D. *Mediaosvitnya vaktynatsiya: ukrayins'ki realiyi [Media-educational vaccination: Ukrainian realities]*. <https://day.kyiv.ua/uk/blog/polityka/mediaosvitnya-vakcynaciya> (in Ukrainian).
15. Rekun, O. O. (2020). Mediahramotnist' u systemi vyshchoyi osvity [Media literacy in the system of higher education]. *Visnyk Natsional'noho universytetu «Chernihiv's'kyy kolehium» imeni T. H. Shevchenka – Bulletin of the Chernihiv Collegium National University named after T.G. Shevchenko*, 8 (164), 41-44. (in Ukrainian).
16. Sheybe, S. & Rohou, F. (2017). *Mediahramotnist': Pidruchnyk dlya vchyteliv [Media literacy: Textbook for teachers]* / Perekl. z anhl. S.D'oma; za zahal. red. V.F. Ivanova, O.V. Voloshenyuk. Kyiv: Vil'noyi Presy, Akademiya Ukrayins'koyi Presy. (in Ukrainian).

